

РОЗДІЛ 4. ЕКОНОМІКО-МАТЕМАТИЧНІ МЕТОДИ І МОДЕЛІ

УДК 339.5.057.7 (477)

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ СТВОРЕННЯ ЗОНИ ВІЛЬНОЇ ТОРГІВЛІ УКРАЇНИ З ЄВРОПЕЙСЬКИМ СОЮЗОМ

Гончаренко Н.І., к. е. н., ст. науковий співробітник
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

У даній статті проведено дослідження проблем та перспектив створення Зони вільної торгівлі України з Європейським Союзом. Виявлено товарні групи в експорті України до Євросоюзу, що мають порівняльні переваги. Запропоновано шляхи щодо забезпечення умов створення поглибленої Зони вільної торгівлі.

Ключові слова: економічна інтеграція, Зона вільної торгівлі, конкурентоспроможність національної економіки.

Одним із найважливіших явищ сучасної світової економіки став процес економічної інтеграції та глобалізації господарського життя. Як і інші постсоціалістичні країни, Україна швидко входить в цю систему, відчуваючи на собі як позитивний, так і негативний вплив. У системі зовнішньоекономічних та економічних пріоритетів України особливе місце посідає співробітництво з Європейським Союзом (ЄС). Як зазначено в «Стратегії інтеграції України до ЄС», затвердженої Указом Президента України від 11 червня 1998 року, «національні інтереси України потребують утвердження України як впливової європейської держави, повноправного члена ЄС» [2, с. 2]. Дані обставини і обумовлюють особливу актуальність для української економічної науки дослідження перспектив створення Зони вільної торгівлі України з Євросоюзом.

Проблеми інтеграції нашої країни у світове господарство досліджувались у працях багатьох українських вчених, зокрема, Будкіна В.С., Бураковського І.В., Голікова А.П., Лук'яненка Д.Г., Макогона Ю.В., Новицького В.Е., Пахомова Ю.М., Поручника А.М., Пузанова І.І., Філіпенка А.С., Шниркова О.І. та ін.

Різним аспектам розвитку зовнішньої торгівлі і зовнішньоторговельної політики в умовах трансформаційних економік присвячено багато робіт зарубіжних економістів. Серед них слід назвати Балассу Б., Едліна А., Кругмана П.Р., Леонтьєва В., Ліндєрта П.Х., Портера М., Фішера С., Шмідінга Х. та ін.

Метою даного дослідження є оцінка перспектив створення Зони вільної торгівлі України з Євросоюзом, а також за допомогою розрахунку індикатора виявленої порівняної переваги виявлення товарних груп в українському експорті до Євросоюзу, що мають порівняльні переваги.

Перспективи наближення будь-якої держави до ЄС, у тому числі й України, визначаються, по-перше, політичним та економічним станом держави, що бажає інтегруватися, по-друге, наслідками чергового розширення для держав-членів ЄС та, по-третє, масштабом пристосувань, які має здійснити ЄС для, як мінімум, збереження ефективності процесу прийняття рішень.

Питання Зони вільної торгівлі (ЗВТ) є важливим пунктом майбутньої Посиленої угоди Україна – ЄС (яка має замінити Угоду про партнерство і співробітництво). Виходячи з того, що для України більш вигідним форматом вільної торгівлі з ЄС є так звана ЗВТ, доцільною є спроба з боку України актуалізувати у процесі підготовки проекту Посиленої угоди Україна – ЄС проблематику окреслення перспектив створення ЗВТ. На відміну ЗВТ (яка лібералізує лише торговельні відносини) поглиблена Зона вільної торгівлі – ЗВТ+ – лібералізує увесь комплекс економічних відносин, а саме передбачає скасування та

рифів для всіх видів товарів (не тільки промислових); лібералізацію з певними перехідними періодами руху послуг, капіталу, робочої сили; гармонізацію технічного законодавства для зняття технічних бар'єрів; регулювання таких сфер державної політики, як конкурентна політика і корпоративне управління; покращення бізнес-клімату з подальшим збільшенням обсягу інвестицій [3; 4].

Реалізація режиму вільної торгівлі між Україною та ЄС може розглядатися як стратегічний напрям зміцнення конкурентоспроможності національної економіки, зважаючи на ряд чинників, зокрема:

1. Розширення обсягів зовнішньоторговельного обороту. ЄС володіє потужним і містким внутрішнім ринком, який здобув додатковий потенціал під час розширення цього об'єднання. Варто зазначити, що, порівняно з іншими субрегіональними економічними блоками на євразійському просторі, для ЄС внутрішньорегіональна торгівля є вагомим чинником розвитку, на який припадає близько 67 % сукупного торговельного експорту об'єднання.

Україна стратегічно зацікавлена у розвитку партнерських економічних взаємовідносин з ЄС на паритетних умовах. Разом з тим, європейський ринок залишається закритим для українських виробників, і пов'язано це як з нижчою конкурентоспроможністю національного виробництва, так і з кращою захищеністю європейських виробників нормативами і стандартами ЄС. Як наслідок, українські виробники об'єктивно потребують важелів зміцнення позицій та протистояння дискримінаційним заходам на ринках ЄС.

У 2010 р. експорт товарів до країн ЄС склав 13062 млн. дол. і збільшився порівняно з 2009 р. на 34,8%, імпорт – відповідно 19099 млн. дол., та збільшився на 23,2%. Негативне сальдо становило -6037 млн. дол. у порівнянні з -5888 млн. дол. у 2009 р. (рис.1) [5]. Коефіцієнт покриття експортом імпорту складав 0,63, у 2007 р. – 0,75.

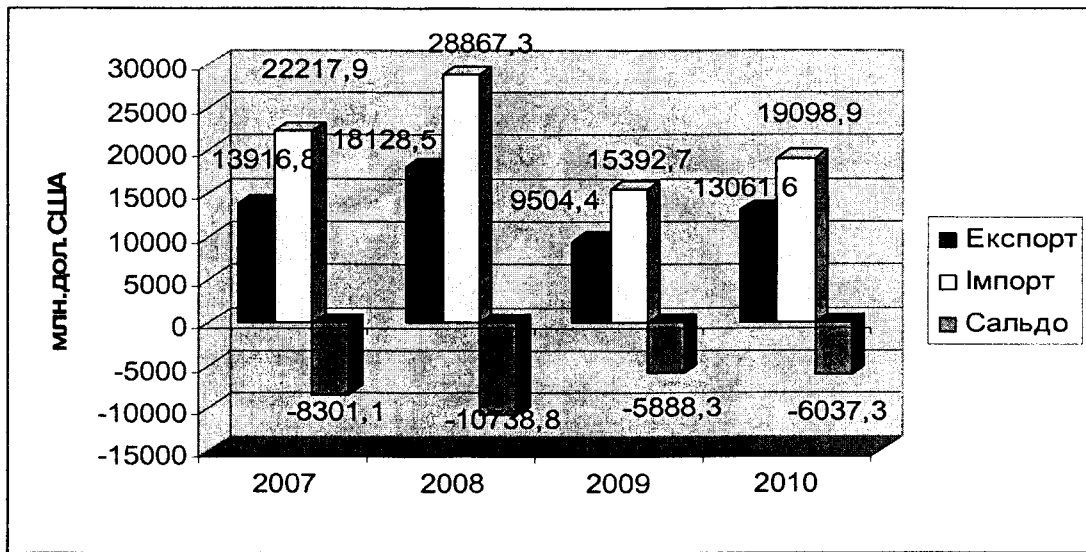

Рисунок 1

Рис. 1. Зовнішня торгівля товарами України з країнами ЄС у 2007-2010 рр., млн. дол. США.

Потенціал для збільшення торгівлі мають не тільки базова продукція рослинництва (зернові та олійні), а й продукція тваринництва та товари харчової промисловості. Тенденція до стрімкого збільшення світового попиту на продукцію сільського господарства також зумовлюватиме лібералізацію торгівлі та внутрішньої політики ЄС.

За допомогою розрахунку індикатора виявленої порівняної переваги, який було введено Б. Баласом [7, с. 99-123], за формулою:

$$RCA_{ij} = \frac{x_{ij} / X_i}{x_{wj} / X_w} \quad (1),$$

де x_{ij} та x_{wj} позначають, відповідно, обсяг (у вартісному вимірі) експорту товару j для країни i та світового експорту товару j ;

X_i та X_w позначають, відповідно, загальні обсяги експорту обраної країни та світу,

нами доведено існування порівняльних переваг в експорті деяких груп товарів України до Євросоюзу (результати розрахунків представлені у таблиці 1).

Значення індикатора RCA може змінюватися у межах від 0 до 1 при відсутності спеціалізації на виробництві певного виду товарів та від 1 до нескінченності за умови наявності такої спеціалізації (реалізованих конкурентних переваг). Якщо розраховане значення індикатора RCA перевищує одиницю, можна говорити про наявність виявленої порівняної переваги у виробництві даного товару.

Індикатор виявленої порівняної переваги в торгівлі України з ЄС в розрізі товарних розділів

Таблиця 1

УКТЗЕД (Розділи)	Експорт України до ЄС/Експорт України загальний	Експорт ЄС до України/ Експорт ЄС загальний	RCA
1	2	3	4
TDC 01	0,000797992	0,021879362	0,036472347
TDC 02	0,033136551	0,02382794	1,390659478
TDC 03	0,060371373	0,020816906	2,900112692
TDC 04	0,007706841	0,014848606	0,519027933
TDC 05	0,005024758	0,010363119	0,484869261
TDC 06	0,003829951	0,011798671	0,324608649
TDC 07	0,002239836	0,023889177	0,093759466
TDC 08	0,007552165	0,010905142	0,692532418
TDC 09	0,041790737	0,021130295	1,97776405
TDC 10	0,003878058	0,027947098	0,138764244
TDC 11	0,004268169	0,027502548	0,155191753
TDC 12	0,002923536	0,026849729	0,108885132
TDC 13	0,003922913	0,018567223	0,211281633
TDC 14	0,001236031	0,003829082	0,322800852
TDC 15	0,031322446	0,011512549	2,720721934
TDC 16	0,003045997	0,011745221	0,259339236
TDC 17	0,001633174	0,006178696	0,264323489
TDC 18	0,000350908	0,006087107	0,057647673
TDC 19	0,010464966	0,005194324	2,014692681
TDC 20	0,002998125	0,018880152	0,15879773
TDC 21	0,004091121	0,014828796	0,275890315

Джерело: розраховано автором на основі даних Євростат [6]

Розраховані дані свідчать про наявність в українському експорті до ЄС порівняльних переваг за наступними товарними розділами: 2 (Продукти рослинного походження), 3 (Жири та олії тваринного або рослинного походження; продукти їх розщеплення; готові харчові жири; воски тваринного або рослинного походження), 9 (Деревина і вироби з деревини; деревне вугілля; корок та вироби з нього), 15 (Недорогоцінні метали та вироби з них), 19 (Зброя, боєприпаси; їх частини та приладдя).

2. Збільшення поставок машинобудування на ринок ЄС. У структурі зовнішньоторговельного обороту України з ЄС частка машинобудування становить 28,6%. При цьому експортні поставки вітчизняної продукції машинобудування до ЄС росли більш високими темпами (на 14,9%), ніж обсяги виробництва продукції машинобудування в Україні (на 11,9%), що дає підстави сподіватися на їх подальше нарощування.

3. Прискорення внутрішніх перетворень, орієнтованих на підвищення конкурентоспроможності національної економіки. Останніми роками Україна значно просунулась у вирішенні низки питань, які перешкоджали гармонізації конкурентної ситуації на внутрішньому ринку та протягом тривалого часу були предметом напруженості у торговельних відносинах із ЄС. Зокрема, реалізовані наступні економічні заходи щодо врегулювання суперечностей:

- усунуто проблему податкових пільг, що надавались окремим підприємствам промисловості; встановлено однакові ставки акцизного збору на вітчизняні та імпортні транспортні засоби відповідно до принципу національного режиму; усунуто звільнення від ПДВ та податку на прибуток, платежів до

державних фондів; скасовано пільги у спеціальних економічних зонах та особливі режими для інвестиційної діяльності, зокрема, всі звільнення від сплати мита на імпорт, ПДВ, акцизних зборів, квот та ліцензій, податку на прибуток, платежів у фонд соціального страхування безробіття;

- впорядковано основні питання нетарифного регулювання – іноземним компаніям дозволено використання податкових векселів при розрахунках з бюджетом; скасовано режим ліцензування і квотування експорту деяких видів продукції; встановлено фіксовану плату за видачу експортних ліцензій, що відповідає вартості надання зазначеної послуги замість плати в адвалерному еквіваленті до вартості контракту; скасовано додатковий збір при імпорті нафтопродуктів.

Водночас існує ряд вагомих системних перешкод, які в умовах ЗВТ стримуватимуть соціально-економічну динаміку співробітництва ЄС та України. Йдеться про:

- збереження високих темпів нарощення високотехнологічного імпорту із країн ЄС. На відміну від експорту, товарний імпорт України із ЄС стабільно демонструє позитивну динаміку. За ступенем переробки продукції, імпорт товарів неповного виробничого циклу становить лише 29,8%, а частка готової продукції сягає 67%. Основою імпортних поставок із ЄС є продукція машино- та приладобудування. Слід зазначити, що імпорт машинобудування України наполовину формується за рахунок ЄС. Це створює додатковий конкурентний тиск на виробників відповідної продукції в Україні, що може утруднювати їхній розвиток;

- посилення залежності окремих видів промисловості України від ринків ЄС. За останні роки критичного рівня в більше як 80% сягнула частка ЄС в обсягах реалізації продукції легкої промисловості України. Серед інших галузей також відзначається висока залежність від ринків збуту цього регіону: майже 60% зовнішніх поставок добувної промисловості та більше половини товарів коксонафтохімічної промисловості припадає на ЄС. На країни ЄС також припадає четверта частина експорту продукції сільськогосподарства та чверть обсягів зовнішньої торгівлі хімічної промисловості України.

Таким чином, роблячи підсумок, слід сказати, що реалізації ЗВТ має як позитивні, так і негативні наслідки. До позитивних наслідків слід віднести:

1. Можливе зростання загальних обсягів експорту України до країн ЄС та третіх країн і, як наслідок, зростання позитивного сальдо торговельного балансу.

2. Стимулювання розвитку конкурентоспроможних галузей. Реалізація ЗВТ підвищить ефективність розподілу ресурсів та сприятиме реалізації порівняльних переваг країни, що є вагомим чинником стабільного економічного зростання. Насамперед, мова йде про підвищення цінової конкурентоспроможності (як порівняльної переваги) переважно виробників продукції з низьким рівнем переробки чи низького технологічного укладу.

3. Гармонізація галузевих стандартів, норм та правил, технічного регулювання і процедур оцінки відповідності, що, зокрема, включає взаємне визнання сертифікатів.

4. Зростання ефективності інституційного забезпечення державних регулюючих та митних органів, що пов'язане із їх узгодженням з вимогами ЄС.

5. Стратегічною вигодою від створення поглибленої зони вільної торгівлі між Україною та ЄС буде запровадження раціонального прозорого регуляторного середовища та поліпшення за рахунок цього інвестиційного клімату в Україні. Процес гармонізації законодавства має відбуватися через моніторинг громадськості, урядових і ділових структур, а успішне просування в цьому напрямі могло б заохочуватися збільшенням обсягів фінансової і технічної допомоги.

Також слід зазначити, що створення ЗВТ надасть українській економіці переваги у стабільному зростанні (причому ефект може бути збільшений за рахунок реформування інституцій та впровадження реформ як складової економічної інтеграції) та інноваційному розвитку (завдяки покращенню доступу на ринки, розвитку спільних мереж та впровадженню інфраструктурних проектів).

Негативні наслідки реалізації ЗВТ:

1. Зростання обсягів імпорту. Спрощення процедур митного оформлення, ліквідація тарифних та істотне зниження нетарифних бар'єрів, зростання купівельної спроможності населення у разі незмінності співвідношення обмінних курсів може викликати погіршення сальдо торговельного балансу.

2. Банкрутство неконкурентоспроможних підприємств. Зростання обсягів імпорту товару вищої якості за нижчою ціною, полегшення можливості відкриття бізнесу іноземними компаніями, використання вищих технологій (у т.ч. маркетингу та менеджменту) та використання більш дешевих фінансових ресурсів істотно підвищать рівень конкуренції на деяких ринках.

3. Зростання рівня структурного безробіття. Ліквідація неконкурентоспроможних підприємств та підвищення продуктивності праці у багатьох галузях призведе до зростання рівня структурного безро-

біття. Слабкий розвиток системи професійно-технічного навчання та перекваліфікації, а також неефективність програм розвитку приватного підприємництва, слабкий розвиток транспортної інфраструктури, що стримує та обмежує мобільність трудових ресурсів, може поглибити цю проблему.

4. Скорочення надходжень до Державного бюджету. Відміна тарифних бар'єрів для товарів походженням з країн ЄС призведе до зменшення дохідної частини Державного бюджету.

Роблячи висновок, можна визначити наступні пріоритети розвитку європейського напрямку геоекономічної стратегії України:

- орієнтація на експорт високоякісного прокату, металосмної продукції (зокрема, продукції важкого та енергетичного машинобудування);
- розвиток експортної спеціалізації за окремими видами сільськогосподарської продукції, переробної та харчової промисловості, сільськогосподарських машин та обладнання;
- розвиток спеціалізованого виробництва ракетної та авіаційної техніки;
- формування наукомісткого комплексу на базі виробництв, що безпосередньо пов'язані з реалізацією перспективних науково-технічних досягнень у галузі порошкової металургії, зварювальної апаратури, нових високоякісних матеріалів тощо.

У підсумку, для забезпечення умов створення поглибленої Зони вільної торгівлі Україна має здійснити наступні кроки:

- законодавчо захистити вразливі сектори економіки, зберігаючи при цьому прозорість процедур; стимулювати інноваційний розвиток української економіки;
- вчасно виконати План дій щодо стандартизації та графіку приєднання до Угоди про оцінку відповідності та прийнятності промислових товарів (АСАА).

Література:

1. Закон України «Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу» Верховна Рада України, 2004-03-18. – № 1629-IV.
2. Указ Президента України «Про Стратегію економічного та соціального розвитку України "Шляхом європейської інтеграції" на 2004-2015 роки, від 2004-04-28.– № 493/2004.
3. Указ Президента України «Про Програму інтеграції України до Європейського Союзу», від 2000-09-14.– № 1072/2000.
4. Постанова Кабінету Міністрів України «Про рекомендації парламентських слухань про взаємовідносини та співробітництво України з Європейським Союзом», від 2008-11-28.– № 299 – IV.
5. Офіційний сайт Державного комітету статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
6. Офіційний сайт Євростату [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.eurostat.com>
7. Ballasa, B. Trade Liberalization and 'Revealed' Comparative Advantage' – The Manchester School of Economic and Social Studies, Manchester, 1965, Vol. 32 - pp. 99–123.

АННОТАЦІЯ

ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ СОЗДАНИЯ ЗОНЫ СВОБОДНОЙ ТОРГОВЛИ УКРАИНЫ С ЕВРОПЕЙСКИМ СОЮЗОМ

**Гончаренко Н.И., к. э. н., ст. научный сотрудник
Харьковский национальный университет имени В.Н. Каразина**

В данной статье проведено исследование перспектив создания Зоны свободной торговли Украины с Евросоюзом. Выявлены товарные группы в экспорте Украины в страны Евросоюза, имеющие сравнительные преимущества. Предложены пути касательно обеспечения условий создания углубленной Зоны свободной торговли.

Ключевые слова: экономическая интеграция, Зона свободной торговли, конкурентоспособность национальной экономики.